

Id. Oct. beatus Williwaldus in monasterio sarcoffogatus est. Eodem vero anno Dominus Deus magnam gratiam ostendit ibidem omni populo in honorem et laudem beati Willibaldi, singnis multis et magnis faciendo. Acta sunt hec post mortem sancti Williwaldi anis 400 peractis 75° anno. Anno vero 76° plura fecit singna. Quidam curvus effectus est sanus de Ansguto. Eodem anno puer apud Rushoven submersus, per ejus intercessionem ad Dominum Deum revixit.

(F. 123 sqq.) 16. Kal. Febr. comes Gebehardus obiit, qui dedit Winposseungen.

Non. April. anno 1170, sanctus Tomas episcopus Canturiensis occisus est a rege Francie (31).

7. Id. Apr. Bruno prepositus major obiit, qui construxit hospitale ad Scotos (32).

6. Kal. Jul. Leo papa septimus obiit, qui sanctum Williwaldum canonizavit tunc episcopo Megengozo procurante (33).

2. Kal. Jul. Sivridus decanus obiit, qui procuravit tapeta in monasterio.

11. Kal. Sept. Leo papa octavus obiit (34).

2. Non. Oct. dedicatio ecclesie Kastellensis.

10. Kal. Dec. rex Willelhelmus dictus de Hollandia occisus est (35).

Id. Dec. Fridericus imperator obiit 1251° anno (36).

Aliæ manus coævæ per Kalendarium hæc habent:

1279. 7. Kal. Apr. Hiltbrandus de Mern episcopus Eystetensis obiit 1279, qui procuravit erigi chorum

(31) Potius Angliæ.

(32) Eichstadii.

(33) Hic uno calamo duos errores scripsit Konradus. Megingoz sedit a. 989-1014; Leo VII vero jam

novum beati Willibaldi, et constituit ibidem duos sacerdotes.

1297. 6. Kal. Sept. Reinboto episcopus Eystetensis obiit, dictus de Meilnhart, qui comparavit duo castra Werdenvels et Abonberh cum eorum attentis. Item instituit haberi plenum officium diebus sabdati de beata Virgine.

1305. 4. Non. Mart, obiit Gebhardus comes. 16. Kal. Jun. obiit domnus Conradus episcopus Eystadensis, dictus de Peffenhausen.

1324. 6. Id. Febr. obiit domnus Marquardus de Hagel episcopus Eystetensis.

1349. 19. Kal. Febr. obiit domnus Hainricus dictus Malso, qui legavit 400 libras Hallensium pro constructione novi chori.

B 1397. 8. Kal. Febr. tonitrua et choruscationes apparebant in conversione sancti Pauli, et postea in eadem ebdomada pluries apparebant. Et eodem anno circa autumpnum incepit regnare magna pestilencia in Eystett.

1407. 16. Kal. Jul. eclipsis solis in crastino sancti Viti.

1464. Prima Januarii obiit dominus Johannes de Aych episcopus Eystetensis.

1474. 8. Id. Jan. natus est pater mei Mauricii episcopi, Bernhardus de Hutten.

(1539.) 9. Kal. Mart, obiit pater meus, Bernardus de Hutten, anno 39.

(1544.) 11. Kal. Mart. obiit mater mei Mauricii Cepiscopi a. 1544, Gertrudis de Weyers.

C a. 939 obiit, neque vi Kal. Julii, sed die 18 Julii.

(34) Et hoc falsum, Leo VIII obiit d. 17 Martii 965.

(35) Falsum: die 28 Jan. 1256.

(36) Et hoc falsum, a. 1250.

APPENDIX AD GUNDECHARUM.

ANONYMUS HASERENSIS

DE EPISCOPIS EICHSTETENSIBUS

EDENTE L. C. BETHMANN PH. D.

(*Monumenta Germaniæ historica*. Scriptorum tomo VII, pag. 253.)

MONITUM.

Auctor sequentis opusculi, patria Haserensis (1), Woffoni Merseburgensi episcopo cognatus (2), vixit

NOTÆ

(1) C. 8. patriam nostram Haserensem abbatiam. D in abbatiam canonicorum S. Viti conversum. Noster utrum Haserensis fuerit canonicus an Eistetensis, non liquet; hoc tamen veri similis.

(2) C. 31.

sub Gundeharo II, episcopo Eistetensi, a quo singulari habitus benignitate, imo secretis sæpe consiliis est adhibitus (3). Cui cum ultimum ægrotanti jugiter assedisset et a. 1075 defuncti interfuisset funeri (4), ad familiarem suum G. Wirceburgensem scripsit opus, incertum quot libris comprehensum, e quibus unus *Libellus Agnetis imperatricis* inscribatur (5); alius, novissimis Gundehari temporibus destinatus (6), quasi pro introductione (7), præcedentium quoque episcoporum complectebatur historias, haustas ex libris S. Walpurgis (8), ex Wolhardi vita S. Walpurgis (9), ex gestis S. Solæ (10), ex Gundehari Libro Pontificali (11), e majorum relationibus (12) et ex iis quæ auctor ipse vidit et audivit (13). Atque hæc portiuncula, superadjecta tantum ab auctore, una est quæ ex toto opere jam supersit; reliqua interciderunt, utrum casu temporumve injuria, an ob acerba de Hildebrando judicia (14), nescimus. Unus etenim modo exstat codex, olim Rebdorfensis, chartaceus, formæ quadratæ, s. xv exeunte una manu continua ita exaratus, ut scriba, Erasmus Pintzberger, Vitæ sancti Wunibaldi atque Adalberti narrationi de monasterio Heidenheimensi statim Haserensis opus subjiceret, quasi pars esset Adalbertini, spatio nullo neque titulo distinctum, nova tantummodo linea incipiens; at non totum — procul dubio in codice quem excepit, totum non jam fuit — sed eam tantum partem, quam hic primi proponitur integræ. Gretserus enim, qui hunc ipsum codicem habuit, ex eo Adalberti librum integrum, nostrum excerptum tantum dedit in Catalogo episcoporum Eistetensium, Ingolstadii 1617, 4°. Nos eundem codicem viri summe reverendi Davidis Popp, præpositi Eistetensis, insigni benevolentia nacti, accurate eum expressimus, ita tamen ut quæ in orthographia scribæ esse apparet, veluti *e* ubi pro *æ*, *c* pro *t* ubi vis positum, tacite mutarem correctiones quas alia manus cœva per totum codicem fecit ex ipso ut apparet libro vetustiori, in textum reciperemus; et de nostro quoque, quæ præterea emendata viderentur, emendarem; — nam scriba digitis tantum, non ingenio usus est cum scriberet; sed hæc ubi

A indicavimus. Numeros etiam capitibus nos adscriptimus; in codice non exstant. L. C. BETHMANN.

1. Flectendus hinc stilus est et ad alia quædam, ut supra diximus, scribenda dirigendus. Deberes quidem, frater karissime G., communis domini nostri Gundekari episcopi exequiis una mecum interfuisse (1075), et singularem quam erga nos habuit benignitatem singularibus deplorasse querimoniis, ut memoria illius tanto apud te immortalior esset, quanto obitus ejus qualitas notior, nec posset facile animo ¹ elabi quod propriis oculis contigisset intueri. Solent enim, ut nosti, visa auditis notiora esse cordique tenacius adhærere. Sed quia in servicio alterius domini nostri, scilicet Wirceburgensis episcopi constitutus, huic beatissimo interesse non potuisti obsequio; ego autem qui ægrotanti jugiter assidebam, pauca tibi de novissimis ² ejus edisseram: ea videlicet intentione, ut quotiescumque hec inspexeris, animæ ejus æternam in Christo requiem depreceris. Et quia non solum novissimis ejus non interfuisti, verum etiam in vita ipsius rarissime cum eo conversatus es, quia vero is ego sum, quem dum adviveret, secretorum suorum magna ex parte fecerat conscius: nec ingratum nec inutile tum tibi tum etiam aliis arbitrator, si de vita ejus prius aliqua premisero, tumque demum de obitu illius quæ prolata digna sunt adjecero.

2. Igitur qualiter ad pontificalem pervenerit ³ dignitatem ipse breviter composuit, et eisdem pæne quibus infra notatum est verbis in nonnullis libris (15) scriptum dereliquit. Neque enim aliud initium huic breviario volui dare, quam quod ipsum constat dictasse, in quo omnium antecessorum suorum sessiones et obitus dulcisona brevitate comprehendit, et post hoc de se suisque rebus non magis compendiose quam humillime subiecit hoc modo: *Hec sunt nomina episcoporum sanctæ Aureutensis ecclesiæ in honore sancti Salvatoris constructæ. Anno ob i. C. 781. sanctus Willibaldus confessor Christi pretiosus, Non. Julii consortium conscendit angelorum. Episcopus autem factus cum esset 41 annorum (16) sedit in episcopatu 36 annos. Gerhoch obiit 4. Non. Febr. Aganus 8. Id. Nov. Adalunc 8. Kal. Aug. Altune 8. Kal. ⁴ Mart. Otk-*

VARIÆ LECTIONES.

¹ ab imo cod. ² devotissime cod. cf. statim post: quia non solum novissimis, et: tumque demum de obitu illius. ³ perveniret cod. ⁴ 8. Kal. Aug. Altune desunt cod. supplevi ex Gund.

NOTÆ.

(3) C. 1.
(4) C. 1.
(5) C. 36. Hunc Agnetis libellum hujusce de quo loquimur operis fuisse partem, non opus per se editum, apparet ex verbis c. 36, ut præmisimus in libello Agnetis imperatricis. Qui c. 16 dicitur de superiore libro, secundus liber fuisse videtur, non idem qui Agnetis; noster, quem auctor c. 2 *breviarium* vocat, tertius.
(6) Hoc auctor disertis verbis dicit c. 1 ex. 2 ex. Cf. c. 24, ad propositum redire debeo.
(7) C. 2. ex.

D (8) Jam deperditis, c. 3.
(9) C. 3, 5, 7, 9.
(10) C. 7.
(11) C. 2 et passim.
(12) C. 4. *veridica patrum relatione*; c. 13, ut majores nostros sæpe audivi dicere. Cf. c. 18, 31.
(13) Ipsius verba sunt c. 2.
(14) Cf. c. 37, 38.
(15) Ex his unus tantum superest Liber Pontificalis.
(16) Verba e. a. f. c. e. 41 a., apud Gundecha-

rus 2. Non Julii anno ab i. D. 880. Isti quinque ⁵ A
episcopi 100 annos compleverunt. Goteschalch ⁶ s. a.
3, obiit 2. Id. Nov. Erchanbold s. a. 20, obiit 13.
Kal. Oct. Udalfrit s. a. 31 ⁷, obiit Kal. ⁸ Jan.
Starkandus s. a. 32, obiit 3, Id. Febr. Reginolt s.
a. 24, obiit 2. Non April. Megingoz s. a. 24,
obiit 4. Kal. Maii. Gundechar s. a. 5, obiit 13.
Kal. Jan. Walthere s. a. 2, obiit 13. Kal. Jan.
Heribertus s. a. 20 ⁹ obiit 9. Kal. Aug. Gecemam s.
menses 2, obiit 16 Kal. Nov. Gebhardus s. a. 15, obiit
5. Kal. Aug. Post istos autem ejusdem sancta Aureaten-
sis ecclesie Gundechar secundus ¹⁰ fratrum ultimus,
ibidem ab infantia doctus et enutritus (17), sed tamen
tunc temporis domnæ imperatricis ¹¹ Angnetis capellan-
nus, in hanc eandem sedem 13. Kal. Sept. duobus ar-
chiepiscopis presentibus Triburie est anulo investitus,
et in 3. Non. Oct. quattuor archiepiscopis et decem ^B
episcopis presentibus pastoralis virga Spire est hono-
ratus, et in 16. Kal. Nov. in sedem episcopalem in-
thronizatus, in die autem sancti Joannis evangeliste
in loco Pholede dicto, ipso domino suo Heinricho rege
ejusque matre Agnete et Hildebrando Romanæ ecclesie
archicardinali subdiacono, preterea tribus archiepi-
scopis et undecim episcopis presentibus, ad summum
sacerdotii gradum promotus est. Hec descriptio prima
facta est a Gundekaro episcopo eisdem pene verbis,
excepto quod ipse nomina et loca eorum notavit,
quod a nobis compendii gratia pretermisum est.
Sed libet paulo latius de his disserere, et sic usque
ad tempora ipsius pervenire, tumque demum de
Vita et obitu ejus quod vidimus et audivimus edicere.

3. Anno ab i. D. ¹², ut in gestis pontificum ^C
Romanorum reperimus (18), Gregorio tertio ¹³ Ro-
manæ sedis episcopo disponente, constitutæ sunt
una eademque die duo episcopales sedes, Wirzburk
et Eistet, quarum hec quidem sancto Willibaldo,
altera vero consanguineo et compatriote ejus beato
commendata est Burchardo. Sancto autem Bonifacio
per martyrium feliciter consummato, electus Dei
confessor Willibaldus vitam ejus finemque stylo ut
erat vir sapiens perpulchre descripsit (19). Vitam
autem ipsius et fratris ejus, sancti scilicet Wune-
haldi, soror eorum sanctissima Walpurgis simpli-

ter quidem sed pleniter et veracissime composuit.
Vitam vero ipsius beatissimæ virginis plenam mira-
culis Wolfhardus presbyter, jubente Erchanboldo
episcopo, stylo ¹⁴ ut erat monachus edidit. Verum-
tamen sanctus Wunebaldus senex et plenus dierum
ac meritorum ad Dominum migravit ¹⁵. Transactis
autem a sanctissimo transitu ejus 15 annis et dimi-
dio et 13 ebdomadibus, cum frater ejus episcopus,
ecclesia in qua a ¹⁶ sancto Bonifacio Moguntina
sedis archiepiscopo positus erat ampliata, ipsum
elevare et dignius collocare ¹⁷ vellet: inventum est
corpus ejus sanctissimum ita integrum, ut nec ca-
pillo minutum nec colore sit mutatum. Tunc ad-
misso ad hujusmodi spectaculum omni clero sed
et populo idoneo, episcopus ipse et sancta soror
ejus fratrem suum simpliciter adoraverunt et ni-
mio amore osculati sunt, et id ipsum etiam alios
idoneos facere permiserunt. Dedicata est ecclesia;
collocatum est corpus ejus veneratione condigna.

4. Adhuc quod mirabilius est dicam. 186° depo-
sitionis sancti Willibaldi anno (20), cum crisostomus
noster Reginoldus episcopus, monasterio magnifi-
centius exstructo et pulcherrimo ut nosti carmine
facto, corpus ejus de medio choro, ubi usque modo
sepulchrum ejus cernitur, in criptam ubi jam nunc
requiescit transferre cogitaret: facto triduo jeju-
nio archipresbyteri, quibus jussum fuerat, summo
ut decuit timore et reverentia pretiosum corpus
ejus thesaurum effoderunt, stante procul expansis
ad cælum manibus episcopo neque quousque omnia
peragerentur accedere auso. Sed veridica patrum
relatione percepi, omnes qui sacratissimas ejus re-
liquias inspexere, annum integrum in hac vita non
implevisse; quid autem ipsi episcopo acciderit,
non est dicendum per singula.

5. Porro sanctissimæ matris nostræ Walpurgis
corpus cum post multa annorum curricula sub Er-
chanboldo episcopo elevaretur (893), tanta humidi-
tate sacrosancti ejus cineres referti erant, ut quasi
guttatim roris stillæ ab eis exprimi valerent, cum
tamen nec pulviculus contrectantium manibus ullo
modo adhesisset (21). Unde hodieque ex sarcophago
venerabiles ejus cineres continente vivæ instat

VARIE LECTIONES.

⁵ ita codex; quatuor corrector. ⁶ Goteschalch cod. ⁷ XXXII. cod. ⁸ XIII. Kal. cod. ⁹ XXII. cod.
¹⁰ sed' cod. ¹¹ imperatoris cod. ¹² ita correxi. M^oCCXVII cod. aperte corruptum ex DCCXLII; corrector
in margine posuit DCCXXXII; sed anno 742 Gregorius non jam amplius inter vivos erat, et S. Willibaldus
revera a. 741. medio mense Octobri episcopus est consecratus. ¹³ quarto cod. emendavit corrector. ¹⁴ simpli-
citer vel tale quid excidisse videtur. ¹⁵ deest hæc vox cod. ¹⁶ deest cod. ¹⁷ collocari cod.

NOTÆ.

rum non obvia, noster computavit ex illius cons. ^D
cons. ang. xtate 77 a. sedit a. 36.

(17) Verba ib. ab i. d. et e. nostro tantum debe-
mus qui ea procul dubio a Gund. ipso audierat;
apud hunc non leguntur.

(18) Non in gestis pontificum Romanorum, sed in
Vita S. Bonifacii archiepiscopi.

(19) Sanctæ Walpurgis opus perditum est vel
saltem nondum editum; Wolfardi librum edidit
Stevartius Ingolstadii 1616, 4°, ex codice Walbur-
gensi, in quo septem priora capita omissa erant
eorumque loco opusculum positum, ex ipsis sæculo

demum xv interpolatum quod Stevartius p. 123
dedit. Genuina suppleri possunt ex codice olim
Blankstetensi post Eichstetensi n. 31, quo et Ste-
vartius usus est in margine.

(20) Id est 966. Sed Philippus episcopus in Vita
S. Willibaldi, circa a. 1310 scripta, de hac transla-
tione dicit c. 38: *Translatus est retro altare b. Viti,*
quod fuit in eadem cripta, anno Domini 969.

(21) Hic noster ad verbum fere exscripsit Weillbar-
dum 1, 7: *Anno ab i. D. 893, ind. 3,.... apertum*
est mausoleum b. W..... invenerunt cineres...
quasi limpha tenui madefactos, ut quasi guttatim et

aquæ, ut oleum de tumba sancti Nicolai, jugiter manat, multosque languidos mira efficacia sanat. Quid in his potissimum miraris, frater amabilis? Ecce utriusque fratris corpus integerrimum manet, nullusque vel minimum ex eis membrum minuere unquam ausus est; sororis autem reliquiæ per totam pene ecclesiam sunt distributæ. Quod tamen nec illi sine humani favoris dispendio, nec huic cessit sine magno ejusdem ¹⁸ impendio. Namque ubi nec nomina fratrum sciuntur, sororis et nomen et merita scientissime recoluntur.

6. Post transactum suæ angelicæ vitæ cursum (781) sancto Willibaldo Geroch filiolus in baptismo successit, vir clarus natalibus, multarum possessionum, quas patri karissimo et patrono sanctissimo contradidit. Hic calicem illum aureum, quem nosti cujus magnitudinis sit, ex optimo auro fieri jussit, et veterem illam evangeliorum capsam ex electro et auro purissimo gemmisque pretiosis parari fecit. Altare quoque aureum liberaliter inchoavit, quod postea successorum devotio prout hodie est perpolvit.

7. (Ex Gund.) Gerhocho Aganus, Agano Adalhunc, Adalango Altunus successit; sub quo corpus sancti Solæ, ut in gestis ejus legitur (ex Erm.), elevatum et honorificentius collocatum est. Secutus est Otkerus episcopus, cui sancta Walpurgis per visionem interminando mandavit, sepulchrum ejus (22) non satis digne tractari, et si emendare dissimularet, non impunitum haberi (ex Wolfh.). Qui protinus missis venerabilibus personis præcepit, ut sacrosanctas virginis reliquias diligenter ad Aureatensem toparchiam deferrent, quod factum est.

8. Otkero Gotschalco, huic vero venerabilis Erchanboldus successit. Hic inter innumera pietatis et virtutis opera patriam nostram Haserensem abbaciam tunc Fuldensi Elenwangensi et....ensi ¹⁹ abbaciis jure et divitis æqualem sancto Willibaldo acquisivit, sed tamen non totam. Arnulfus quippe tunc temporis princeps eandem abbaciam, precibus et servitio prædicti antistitis devictus, ablati prius regalibus circa Renum curtibus, in quibus et Thusbürg (23) cum omnibus suis pertinentiis, ad Eistatensem episcopatum regali donatione tradidit et cyrographo aureis litteris inscripto stabilivit. His ita peractis, prudens episcopus ejectis monachis canonicos ibi fecit eorumque prebendam paucis ex redditibus instituit, ceteris tamen sibi retentis, quos ²⁰ militiæ distribuit. Tunc primum Aureatensis

episcopatus milites habere cœpit, cum antea aut nullum aut perpaucos habuisset. Nam hodieque ex tanta Aureatensis militiæ multitudine tribus tantum seu quatuor exceptis cæteri omnes beneficiati sunt ex hujus abbatæ bonis.

9. Idem episcopus, ut erat vir gnarus venandi ²¹ in talibus, petenti sanctimoniali Liubila partem ex reliquiis sanctæ Walpurgæ virginis ad monasterium Moenheim donavit, ea scilicet sub conditione ut et ipsa omne patrimonium suum illuc (24) contradideret. Quod ut perfecit (ex Wolfh.), nocte proxima, cum se sopori dedisset, astitit ei per visionem quidam veneranda canicie clericus, qui eam celeriter ad ecclesiam ire præcepit. *Vade, inquit, ne moreris, quoniam sanctus Willibaldus ecclesiam cum multo agmine intravit, qualiter sanctam sororem suam reconditam habeas, videre desiderans.* Quæ statim, licet podagrica esset, exiliens, ecclesiam sanissima ingressa est, Deoque simul et virgini grates debitas pro adepta sanitate persolvit.

10. Hujus episcopi tempore et jussione Wolfhardus presbyter, de quo supra diximus, Haserensium monachorum unus, Passionalem librum revera utilem, utpote singulorum in anno dierum festa pleniter continentem, edidit, sed et vitam sanctæ Walpurgæ eodem episcopo præcipiente quattuor libris explicuit. Post hec cum graviter contra eundem episcopum deliquisset et in carcerem missus veniam per neminem impetrare potuisset: *Egomel, inquit, intercessor mihi fiam.* Factisque in carcere historicis de sancta Walpurga carminibus, tandem egredi permissus ut ante episcopum venit, novum illud sanctæ virginis responsorium alta voce percantavit, sicque non solum veniam, verum etiam honorem et remunerationem promeruit.

11. Hic ergo sacerdos magnus ejusque successor Starchandus quales quantique episcopi fuerint in vita, quam periti et studiosi in divina Scriptura, optimorum quos fieri jusserunt librorum usque hodie testatur multitudo copiosa. Unde et memoria eorum non derelinquetur in sæcula. Qui Starchandus erat sancti Odalrici Augustensis episcopi contemporalis et sodalis karissimus. Quem cum defunctum idem sacer episcopus officiosissime sepelisset (965), jamque in revertendo ad veterem fagum in monte australi hodieque stantem venisset, conversus ad urbem inclinatoque capite. *Vale, inquit, sancte Willibalde! karissimum mihi mortalium jam hic sepelivi; non est mihi voluntas amplius ad te ve-*

VARIE LECTIONES.

¹⁸ eidem cod. ¹⁹ Sensi cod. fortasse legendum Burensi. P. ²⁰ ceteris cum s. r. cum m. cod. quod corrector mutavit in: ceteris tamen s. r. m. d. ²¹ ita corrector; venerandi cod.

NOTÆ.

eis roris stillæ extorqueri valerent. Qui licet tanta essent humiditate resecti, nec pulviculus tamen manibus contrectancium quoquo pacto voluit adherere.

(22) In Heidenheim. Cæterum totum hocce caput ab aliis mutuatus est noster: *Gerhocho — successit ex Gundeharo; Sub quo — coll. est ex Ermenoldi*

Vita Solæ; *Secutus — factum est ex Wolfhardo 1,5.*

(23) Duisburg. Charta illa Arnulfi non jam exstat; sed confirmatio Ludovici regis de vii Id. Febr. 900.

(24) Eichstadium, ad S. Willibaldum. Sequentia usque ad finem capitis ex Wolfhardo 1, 10, sunt excepta.

niendi. Solebat quippe antea multotiens venire tum orationis causa ad Sanctum Willibaldum, tum etiam familiaritatis ad amicum. Cujus venerandi senioris nostri epitaphium, quod ipse dum adviveret sibi metipso fecit, in libris suis inventum hic inserui, in quibus videre est sanctam ejus simplicitatem doctamque rusticitatem. Hujus psalteriis non sunt inventa similia, tot intimis orationibus et multiplicibus vigiliis decorata. Singulæ enim feriæ singulas habent vigiliis, non modo lectionibus sed etiam antiphonis et responsoriis autenticis eleganter variatas.

12. Post hos venerabiles patres Riginoldus episcopus factus est, carnali quidem nobilis prosapia, sed nobilior scientia; litteris non solum Latinis et Grecis, sed etiam Hebreis imbutus, et quod unicum et singulare in eo fuit, optimus hujus temporis musicus. Hic imprimis historiam sancti Nicolai fecit, et per hoc episcopalem dignitatem promeruit. Accepto autem episcopatu, summo studio summaque devotione historica de sancto Willibaldo carmina composuit, totamque scientiæ suæ vim in his decorandis atque mirabiliter variandis excitavit. Hinc est enim, quod quibusdam responsoriis longissimis in fine notulas apposuit, eisdemque notulis versiculos instar sequentiarum subjunxit. Quod quidem in tertio, sexto et nono fecit, et tertio paucos versiculos, sexto plures, nono dedit plurimos. Sed vide ordinem! Tertio minimum iter, id est initium peregrinationis attribuit, scilicet ubi de patria exivit, sexto majus, quo Ioniam venit; nono maximum, quo Ierosolimitani itineris qualitatem in versiculis noni responsorii conatus est exprimere. Nam quemadmodum sanctissimus viator noster de Italia in Greciam, de Grecia in Judeam, iterumque de Judea in Greciam, de Grecia in Italiam, et inde huc ad nos usque salvus pervenit: ita sollertissimus noster musicus primo Latinos, dein Grecos, mox Hebreos, iterumque Grecos, ad ultimum Latinos fecit versiculos. Fecit etiam perpulcrum de sancto Wunebaldo historiam, et de sancto Blasio novissimam.

13. Cum autem monasterium (25) amplificare cogitaret, consiliumque prenominati sancti Odalrici episcopi super hac re per legatum inquireret, vir sanctus hujusmodi responsum remisit, nec opus nec bonum sibi hoc videri; satis magnam esse ecclesiam quantitate, maximam vero sanctitate; neque enim se unquam in ullam venisse, in qua melius posset orare. Hoc responso paululum revocatus ab incepto, post tamen satisfecit suo desiderio. Occidentalem namque templi partem, prius ceteris tribus æqualem, ejus partis ampliavit adjectione, quæ nunc versus occasum est hodierna sacri fontis statione. Ex eo tempore paulatim cessabant signa et prodigia,

quæ ibi prius fiebant plurima. Ut enim majores nostros sæpe audivi dicere, appropinquante quotannis festivitate sancti Willibaldi tanta multitudo cæcorum, claudorum, mancorum, demoniacorum et multifarie debiliū confluit, ut porticus illa magna ad Sanctum Martinum nequaquam eos capere posset, tantusque stridor ab eis in vigilia sancti fieret, ut vesperam illam jocundissimam nonnihil impedirent; verumtamen antequam missa in die sancto finita fuisset, ferme omnes sanati Deo sanctoque Willibaldo debitas gratias referrent. Et hinc eundem episcopum antiphonam illam *Surdos cæcos, mutos mancos* fecisse et priori præmissæ *Miraculis signorumque variis virtutibus præpotentem effecerat.*

14. Diligebat autem idem episcopus præpotentem quandam dominam Pia vocatam, quæ omnes illius temporis feminas artificiorum subtilitate incomparabiliter dicitur superasse. Hæc multis et miris ornatibus ecclesiam nostram decoravit, non solum per semetipsam operando seu tradendo, verum etiam alias multas multa artificiorum genera docendo. Ad ultimum perfecte conversa ad Dominum, in proximo construxit monasterium sanctimonialium Bergen vocatum (26), quod regalibus, ut erat ditissima, redditibus locupletatum et omni ornamentorum genere multifariam decoratum, Romanæ ecclesiæ specialiter tradidit. Quam traditionem Johannes tunc apostolicus privilegio suo, quod hodieque nobiscum est, confirmavit, et omnes eidem monasterio aliquam injustitiam facientes terribiliter anathematizavit.

15. Defuncto itaque Reginoldo episcopo (269) successit Meginaudus, antecessori suo tam moribus quam scientia dissimillimus. Ille quippe adprime, hic vero mediocriter erat litteratus; ille mitis et benignus, hic severus et iracundus; in illo periculum miseris, in isto communis erat perniciæ malis. De isto episcopo tam multa tamque mira narrantur, ut melius esset omnino reticere de eo quam parum aliquid dicere, nisi scirem, quod hoc aut invidia deputaretur aut inscitie. Dicam ergo vel pauca, nec predictorum arguar; reticebo autem multa, ne a proposito longius impediatur.

16. Hujus episcopi mentionem etiam in superiori libello feci, cum de Vastolfo Haserensi, narraui, quem in confirmatione Ezzolfum jussit nominari. Ipse libentissime manducavit, ideoque nomen a jejuniis ductum sibi displicuit. Solebat autem sæpissime antecessorum suorum more²² celebrare. Qui cum venisset illuc, fratresque eum more solito suscipere vellent, cantato brevi psalmo innuit eis ne amplius quid cantarent; sedensque ad mensam, aut aprum magnum aut tale aliquid fratribus misit dicens, *Fer hoc illis Dei servis, qui me nuper tam devote et optime susceperunt.*

VARIE LECTIONES.

²² deesse aliquid apparet, uti missam ibi, vel simile quid.

NOTÆ.

(25) Templum cathedrale, das Münster.

(26) Inter Eichstadt et Neuburg, ord. S. Bened.

rat autem in omni divino servitio amator
lis, semperque malebat missam brevem quam
n. Quodam itaque tempore cum ibidem in die
pasce missam publicam cantaret, tandemque
uentiam cantandam ventum esset, eamque
tor solito more sollempniter elevaret: iratus
us vocat archidiaconum, jussitque eum quan-
legere ewangelium: *Illi, inquit, insaniunt
ium diu cantando fame et siti me occidunt.
Antequam fierent sequentiæ, plures Deo pla-
ntatæ sunt missæ.* Quadragesimæ tempus
sibi spatio longius videbatur, ideoque dato
m pretio jejunium redimere consuevit. Per
s enim quadragesimales dominicas, cum pri-
taretur, husionem magnum in medio choro
xtendere cum hujusmodi legatione: *Dic do-
seis, — semper enim fratres Eistetenses* ²³
re consuevit, — *ut hanc caritatem habeant
quatenus in hac ebdomada tempestivius mihi
omedere.* Hoc pretio conducti quamquam
aturius cantarent, tamen cum prima canta-
lle meridiem, — cum tertia, ille nonam esse
, statimque ad mensam accedebat.

Consecrationem crismatis et ecclesiarum
impliciter, ut antiqui soliti erant, agebat;
iones vero clericorum sic interdum celebrare
vit, ut presbyterum suum duntaxat missam
e faceret, et hora consecrationis stolam solam
st, sedensque coram altari ordines daret, sed
ntes se in odium sancti Villbaldi quod
ssent, ire juberet. Crede mihi, hisce oculis
n nullos venerabiles presbiteros, qui vera-
rofessi sunt ab illo in Wirzburgensi ne-
onsecratos. Et fortasse consecratio ejus Deo
or tunc erat in silva, quam quorundam nunc
esia. Ille enim per duplicitatem nichii egit,
o liquant culicem, camelum autem deglu-
Matth. xxiii, 24).

lebat quoque nonnunquam facile maledicere
absque ulla fellis amaritudine. Denique cum
a iturus centum maledictionum licentiam ²⁴
ibus accepisset, hasque omnes quantocius
set, remisso ut aiunt nuncio laxiorem licen-
etiit; quam tamen postea ultra modum et
um excessit. Cum autem familiam (26) sancti
aldi inprimis durius tractasset, tandemque
eorum ad aures clementissimi patroni per-
st, quadam nocte bono quodam presbytero
dicto sacrosanctam ejus cryptam orationis
usa intrante, sanctus Dei præsul manifeste ap-
sibi dixit ad eum: *Vade et dic episcopo, nisi
miliam meam clementius tractare, quantocius
cum meliori dare.* Qui cum diceret, nequaquam
tam mirabili illi episcopo hæc nuntiare: *Pro-*

A fer, inquit, manum! et facto in eo quodam signo
Hoc, ait, ostende sibi in testimonium. Quo audito et
viso, episcopus ultra quam credi potest perterritus
utcumque tamen mitior est factus. Verumtamen
quia naturam difficile est corrigere, antiquam in
corripiendis quibuslibet personis austeritatem ob-
tinuit et non facile cujusquam delictum reticuit.

20. Cum transiret aliquando de regalibus quidam
servientibus, inter suos nonnihil gloriosus, pran-
diumque rogaret, interrogatur ab episcopo, quare
tam longinquo itinere, — erat enim longius nescio
quo iturus, — viaticum proprium non portaret? Qui
cum se quicquam ferre negaret, et excusationes
frivolas, ut solent, opponeret: impudenter peccatum
malo homine percepit obsonium. Quippe inter pran-
dendum, cum didicisset episcopus, quod cibaria
non pauca secum ferret, abstractum de mensa loris
aggredi jussit, et obliato domesticatus consortio,
mendacium oris dorso infligi præcepit, *Non oportere
inquiens, regales servientes mentiri, præsertim cum
ipse bona sua veracibus paratus sit largari.* Qui cum
vertisset se et irato animo vellet abire, accepta
marderina crusena (28) talari dimissus est in pace,
difficulus quidem correctus, honeste vero donatus
et pleniter reconciliatus.

21. Alio quoque tempore, cum junior quidam cle-
ricus legatione Macelini Wirzburgensis episcopi
functus ad eum veniret, videns eum a longe accipi-
trem in manu ferentem vocat unum ex camerariis
suis et ait: *Sic et sic facito cum adveniente clerico*
At ille venienti occurrens, et descendens equum
devote suscipiens, addidit: *Date mihi ad servandum
et (29) accipitrem donec vestram peragitis legatio-
nem.* Clericus vero nihil mali suspicatus, statim
tradidit alitem. At ille apprehensum per liguras ²⁶
accipitrem, ter et quater in faciem clerici percussit
*Furcifer, inquit, quomodo ausus est ad episcopum
venire hujusmodi alitem ferens?* Confusus et dolens
clericus, ingreditur ad episcopum, non jam legationis
causa sed querelarum, minitans hanc se contume-
liam domino suo lacrimabiliter conquesturum. Cui
episcopus: *Immo ego, inquit, nisi patienter feratis,
mandabo domino vestro, quam inurbane ad me veni-
stis et non solum gratiam ejus sed et bona vestra et
ipsum ordinem perdam vobis. Vos equidem stulte
egistis; stultie egit et meus; condonate alterutrum,
quod invicem peccastis; et cavete de cetero, ne umquam
ad me vel ad aliquem episcopum tam irregulariter ve-
niatis.* Deinde donatus et ipse non vili munere, abdi-
cata injuria recessit in pace.

22. Habebant autem hii duo episcopi (30) magnam
inter se familiaritatem propter assiduam munerum
missionem. Noster husionem et serica vellera subti-
lesque pannos, quibus habundabat, mittere ²⁵, ille

VARIE LECTIONES.

minos excidisse videtur. ²⁴ licencia cod. ²⁵ i. q. ligaturas. ²⁶ in itinere cod.

NOTÆ.

Id est homines.

Cf. Brunonem De bello Saxonico, cap. 92.

(Id est etiam.

(30) Macelinus et Megingaudus.

econtra vinum optimum, cujus sibi magna copia, seniori autem non parva erat penuria, retribuere. Ille nostrum interius, noster illum exterius procurabat, et sic munifica manus amicitiam mutua confirmabat. Quodam autem antumpno missis noster muneribus solitis cum speratam vini remunerationem pendulus expectaret, sodes ejus sollempniter joculari volens, decem quidem carradas delicati vini misit, verum urbanc²⁷ illum prius elusit. Præmissus quippe nuncius ejus saccos, quibus vellera ferebantur, musto impletos coram episcopo indignanter projecit et nulla salutatione premissa, *Ecce, inquit, dominus meus remisit vobis munuscula vestra sibi indigna, vobis necessaria.* Ad hec episcopus, *Furcifer, inquit, tuus dominus non erat talibus donis dignus ideoque juste remisit quæ suæ conditioni incongrua esse recognovit. Fatuus rex quid facere ignoravit cum tali talem episcopatum dedit.* Tunc legatus stricto cultro saccos temere discidit, et effuso musto episcopum in iram maximam provocavit. Exclamavit enim voce magna et dixit: *Filius meretricis, dominus tuus itane aperte ausus est mihi illudere? Per sanctum Willibaldum oculos tuos non auferres a me.* Interea, ut erat preordinatum, intrant ordinatim plaustraduentia vinum. Tum vero legatus reverenter accedens, *Dominus meus, inquit, mandat vobis, domine, servitium suum et omne bonum.* Quem terribiliter intuitus episcopus dixit: *Eho, trifurcifer! Quis autem ille dominus tuus est? totne dominos habes.* *Episcopus, inquit, est Wirzeburgensis, et has decem carradas vini misit vobis.* Tunc ille alacer et lætabundus, *Serione tu, ait, hæc dicis, an iterum ludis! Credo ut est ridendū sptene cuchlino, aquam misit pro vino.* Econtra legato optimum vinum esse affirmante, epicurus episcopus jam plane lætissimus, *Benedictus, inquit, Domino Deo sodes meus dilectissimus, benedicta munera ejus! Revera decus est Wirzeburgensium presulum. Sapiens imperator nusquam melius collocare poterat hunc optimum episcopatum.* Tam cito vituperatio illa versa est in laudem, tam cito ex tam vili tam insignis factus est episcopus. Hunc legatum nequaquam credas utcumque (31) donatum. Sic homo erat; cum nuper maxime fervebat, paulo post tam placidus ut ovis fiebat. Denique cum aliquando durius in aliquem sæviret inpransus, post mensam flebiliter se ipsum accusabat, dicens, se propter ventris sui impatientiam innocuam sancti Willibaldi lacerasse familiam. Nec mirum, si hæc vel suditis vel æqualibus fecit, qui nec, ipsi imperatori provocatus pepercit.

23. Beatæ in Christo memoriæ Heinricus imperator, Babenbergensis episcopatus institutor, cum sollempnes tam sibi quam aliis ludos exhibere vellet, mandavit huic episcopo nostro, suo vero propinquo, in parte consaguineo, ut plenum sibi in via Ratis-

ponensi daret servitium, archiepiscopo cuilibet non nihil formidandum. Cui cum regius legatus singulatim quæ danda essent magnifice enumeraret, tandemque ad immensam vini mensuram ventum esset *Pessime? inquit, dominus tuus aperte insanit. Unde deberem sibi tantum servitium dare, qui nec memetipsum satis queo pascere? Ego quidem socius ejus eram genere; sed ipse fecit rebus quasi pauperem parochianum, et nunc regale poscit a me servitium? Unde sibi tot carradas vini? Ego quidem de vino nihil habeo nisi unam parvulam carradam quam dedit mihi sodes meus diabolus Augustensis episcopus tantum ad sacrificium* — dicebat autem Brunonem ipsius imperatoris germanum fratrem; — *per sanctum, inquit, Willibaldum, ne una quidem gutta hujus viui²⁸ intrabit in os domini tui.* Tandem cum defervisset ira ejus, pretiosos imperatori aliquot pannos misit, et legato dixit: *Hoc voluit dominus tuus hoc habeat; hoc est Eistetensium episcoporum potius quam plenum regibus dare servitium.*

24. Quando ad curiam venit, si via lutosa erat usque ad ipsam regalis cubiculi januam equitare solebat. Quod cum aliis episcopi inconueniens esse dicerent, hiis verbis compescuit eos, dicens: *O stulti egone deberem propter inanes facetias vestras quasi vile mancipium luto aspergi? Quid mihi equus caballus si ad curiam venirem viator lutosus? Transeunte cæsare, cum alii episcopi debita reverentia surgerent illeque resideret, cæteris hoc notantibus simpliciter se absolvebat. Ego, inquiens, senior sum cognatus, et seniore honorare tam gentiles quam sacræ jubent litteræ.* Multa scienter pretereo, quia et de aliis dicere et ad propositum redire debeo, ideoque de novissimis ejus breviter commemorare volo.

25. Christianissimus imperator Heinricus cum Babenbergensem²⁹ episcopatum regaliter ditatum consummare non posset, nisi a circumjacentibus diocesis parrochiæ terminos redimeret, solus agnista noster, tam moribus quam genere fretus, viriliter sibi restitit, et ad vitæ usque finem iniquo concambio nullatenus acquiescere voluit. Illo vero feliciter defuncto (1015), Eistetensem episcopatum, ab initio usque tunc a nobilibus et summis viris habitum, ingeniosus imperator tunc demum servili personæ addixit; et Gunzoni cuidam, Babenbergensis ecclesiæ custodi, hoc ipsum (32) ut strueret. dedit Sub hoc episcopo cum cæsar propositi sui properus prædictum concambium maturare vellet, et novus ille episcopus capellanorum ac militum suorum tunc præcipuorum consilio fretus constanter restitisset, iracundo admodum animo cæsar fertur dixisse: *Gunzo, quid hoc audio de te? An ignoras, quia propter ea episcopum te loci illius feci, ut, quia voluntatem meam cum priore, utpote socio meo, perficere non po-*

VARIE LECTIONES.

²⁷ urbanā cod. ²⁸ uilli cod. ²⁹ Babbergensem cod. sæpissime.

NOTÆ.

(31) Id est parce, taliter qualiter.

(32) Id est concambium.

teram, tecum, qui ejusmodi es, sine dilatione perficiam? Cave, ne unquam tale quid audiam ex te, si vel episcopatum vel gratiam meam velis retinere. Quibus auditis, episcopus quidem obmutuit; clerus vero et militia in contradictione perstiterunt, adeo ut abhominabile concambium potenter potius quam voluntarie sit factum. Hinc est, quod unus de senioribus Babenbergensium fratrum in extremis positus hoc quasi legitimum sempiternum futuris mandasse fertur generationibus, ut Eystetense concambium nunquam destrui paterentur, Wirzeburgensis vero mutationem non multum abnuerint, sed ³⁰ ipsa episcopalis sedes in illa diocesi sua non fuisset. Propter (33) hoc inlaudabile concambium idem episcopus fecit et aliud ecclesie nostrae non mediocre dampnum. Nam quia venationibus ultra modum deditus erat, regalem curiam in Retia sitam, Nordelingen (34) dictam, Ratisponensi episcopo pro venatione quadam Stederach vocata prope Ungariam sita delegavit; de qua venatione omnes post eum episcopi ne unius quidem oboli pretium habuerunt.

26. Hic uno dumtaxat lustro peracto (1019), Walthero ejusdem ³¹ conditionis episcopo locum dedit, qui et ipse post duos annos eadem die qua antecessor suus defunctus, Ravenna urbe sepulturam accepit (1021).

27. His tam cito sublatis, denuo nobilitati ³² cessit cura pastoralis. Heribertus namque, nobilis genere, nobilior moribus, vir eleganter literatus, sancti illius Heriberti Coloniensis archiepiscopi cognatus et æquivocus, divina favente gratia factus est episcopus. Hic Herbipoli ³³ nutritus, edoctus, egregia dictandi (35) dulcedine in tantum enituit, ut tunc temporis hac in arte nulli secundus fuerit. Hic Spiritu sancto efflatus, sex ymnos pulcherrimos composuit, unum de sancta cruce: *Salve crux sancta*; alterum de sancto Willibaldo: *Mare, fons, hostium*; tertium de sancta Walpurga: *Ave flos virginum*; quartum de sancti Stephani ³⁴ inventione: *Deus deorum Domine*; quintum de sancto Laurentio: *Conscendat usque sydera*; sextum de omnibus sanctis: *Omnes superni ordines*. De sancta Maria vero fecit quinque intimas orationes, quarum omnium commune initium est: *Ave Maria gratia plena*. Fecit etiam duas has initiatas ³⁵ modulationes: *Advertite, omnes populi*; et: *Peccatores, peccatrices quandam*. Hic 70 canonicos Eihstetensis congregationis invenit, sed ejectis una die 20 fratribus, ad 50 redegit. Quos tamen omnes, parrochiis datis, satis devotos habuit.

28. Sub hoc episcopo Gunderammus Eihstetensium scholarum magister fuerat; qui quoniam domi,

A non juxta Senum seu in ³⁶ Gallia doctus erat, tam nullius ab episcopo habitus est, ut ipsum ejicere et alium substituere cogitaret. Verum ille ut granum synapsis tempore tranquillitatis latuit, tempore vero contritionis quid intus saperet efficaciter ostendit. Adveniente enim ³⁷ aliquando famoso illo Wirzeburgensium magistro Pernolfo, cum episcopus tam eum utpote compatriotam honorare, quam nostrum ut invisum vellet confundere, quadam die ad scholas venit, et accepto arithmetico libro hospitem magistrum legere et nostrum, ut inferiorem, jussit attendere. Ad hec noster intrepida voce respondit: *Me potius oportet hic legere, et illum auditoris officium habere, nec nisi rationabiliter emendantem cedere*. His dictis recepit librum, et inreprehensibiliter perlegit folium unum. Quo audito adventicius philosophus dixit ad episcopum: *Domine, per fidem quam Deo et vobis debeo, iste locus hoc superstite meliore ³⁸ non indiget et ³⁹ doctiore magistro; et si ego conclaustalis ejus essem, vellet nollet cottidie lectionem ejus audirem*. Qua sententia non magis illum quam se sapientem esse monstravit. Nisi enim sapiens et bonus esset, alium æquæ sapientem neque tam plane dinoscere, neque tam benigne laudare posset. Hac ergo laudatione sic episcopo scolasticum reconciliavit, ut ad vitæ usque terminum non modo alium non subordinaret, verum etiam istud magisteriali honore perquam dignum duceret.

29. Sub hoc episcopo primitus apud nos cœpit veterum ædificiorum dejectio et novorum ædificatio. Antecessores ejus imis et mediocribus ædificiis contenti erant, magnamque in hiis habundantiam habere volebant. Iste vero episcopus et omnes successores ejus aut novas ecclesias aut nova palatia aut etiam castella ædificabant, et hec jugiter operando, populum sibi servitutum ultima paupertate attenuabant. Nam universum pæne tempus etercorationis, arationis totiusque agriculturæ dum solis lapidibus componendis jugiter impenditur, et tamen debitum servitutum summa severitate exigitur, prior habundantia ad inopiam, et summa lætitia quæ sub prioribus episcopis erat, ad maximam redacta est tristitiam. Quod de nobis ⁴⁰ dico, satis notum tibi scio, quia Wirzeburgensibus, inter quos habitas, quodammodo naturale est destruere et ædificare, quadrata rotundis mutare (36). Hoc opus, hoc studium cum his episcopis venit, quibus erat et est hereditarium. De his alias.

30. Igitur noster ille, dirutis antiquis et inveteratis veterum episcoporum ædificiis, nova subvoxit, eaque in australi monasterii latere, ubi prius claustrum nostrum erat, apposuit. Hodiernam sancti

VARIE LECTIONES.

³⁰ legendum videtur: si ipsa e. s. in i. d. sita non. f. P. ³¹ ejus cod. ³² nobilitate cod. ³³ herbipolis cod. ³⁴ sancto Stephano cod. ³⁵ vox ineerta in cod. ³⁶ deest cod. ³⁷ nam cod. ³⁸ meliorem cod. ³⁹ deest cod. ⁴⁰ utrum ita, an vobis, incertum.

NOTÆ.

(33) Id est præter.
(34) Nördlingen civitas.

(35) Id est dichten.
(36) Horat. ep. 1, 1, 100.

Blasii capellam pro antiqua illa sanctæ Gerdrudis substituit, quam postea Victor papa mirificis et quodammodo vivis picturis adornavit. Clastrum vero nostrum a monasterio, ut nosti, pene alienavit; quod tamen non sine causa fecit. Volebat quippe ipsum templum ex parte transferre, ita ut pars monasterii, quæ nunc orientalis est, occidentalis fieret, sicque monasterium in editiori urbis loco consisteret. Cujus novæ fabricæ parietes decem pedum mensura vidimus altiores. Quod quidem monasterium si perfectum esset, tunc utique clastrum in meridiano ejus latere, prout deberet, consisteret. Quod quia sancto Willibaldo non placuit, et opera et impensa periit. Monasterium in monte veteris urbis (37), ut est hodie, primus ædificavit, et monachicam vitam, quæ nunc, pro dolor! defecit, laudabiliter ibi instituit. Capellam sancti Bartholomei in eodem monte hac de causa fecit. Cum quidam hypocrita, in vestimentis ovium conspectus, intrinsecus autem lupus rapacissimus, brachium sanctæ Walpurgæ et calicem illum aureum, de quo supra diximus, furtim surripisset et in monte jam dicto in quodam lapide concavo abscondisset, nullo modo inde auferre neque ipse quoquam potuit abire. Quod maximum sacrilegium quia in die sancti Bartholomei Dei gratia est revelatum, devotissimus episcopus eidem apostolo capellam ibi fieri jussit, et postea in festo ejus solemniter dedicavit. Capellam sancti Martini prius parvam percognatum nostrum domnum Woffonem, tunc camerarium, postea Mersburgensem episcopum, ampliari et ut hodie est meliorari fecit. Idem camerarius veterem illam et sanctissimam sanctæ Mariæ capellam, in qua supra diximus sanctissimum Willibaldum a sancto Bonifacio in presbyterii gradum promotum, dejecit, et hodiernam ⁴¹ fecit, majorem quidem quantitate sed longe impari sanctitate. Item monasterium sanctæ Walpurgæ per dominum Leodegarium innovavit, et monachas, cum prius essent canonicæ, ibidem instituit.

31. Hic est sanctæ memoriæ Leodegarius ille, qui cum esset genere et moribus divitiisque præpotens comes (38), terrenum honorem pro Christi amore dereliquit, et deposito gladio attonsaque barba, canonicus sancti Willibaldi factus est, qui et ipse (39), cum esset regis filius, regnum mundi et omnem ornatum seculi pro Christo contempsit, et terreni imperii abdicatione cælestis regni consortium felici commercio taxavit. Quem imitatus et iste Dei famulus, hereditarias quas habuit possessiones sanctæ Walpurgæ scilicet ea conditione contradidit, ut et congregationis numerus auferretur et monachica sanctimonialium vita ibidem institueretur. Quod et factum est.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ ita codex; hodie eam corrector.

NOTÆ.

(37) Ubi postea castellum S. Willibaldo ædificatum fuit, de monasterio capella tantum S. Petri remanente, quæ et ipsa jam plane evanuit.

(38) De Lechsmund, cf. de co Acta SS. 21 Fe-

In hoc autem Dei electo specialiter hoc notandum, immo venerandum est, quod, cum esset tempore conversionis satis provecætatis in accipiendis tamen ordinibus tantæ discretionis extitit, ut non nisi unum una vice accipere et in eo aliquamdiu obedienter vellet ministrare. Eo promotionis tenore ad presbyterii dignitatem pervenit, et quadraginta prope annis in eodem ordine Deo devotissime serviens, quinquennio ante obitum instar veteris Tobie oculis captus est. Sed et beati Job exemplo caro ejus partim computruit. Quas temptationes ita patienter itaque hilariter pertulit, ut sua sponte nullus, exceptis secretissimorum arbitris, omnino senserit. De hoc venerabili sacerdote gloriosissimus imperator Henricus, pater istius æque gloriosi, ad dominum nostrum Gebehardum episcopum ita solitus est joculari, ut irrideret Eystetenses, comitis missam se audisse aut audituros esse simpliciter dicentes, et cetera. Cum autem tempus remunerationis suæ appropinquaret, ipseque ad Sanctum Magnum (40) inter Alpes sepulturam suam præordinatam haberet, et in ipso itinere apud monasterium suum Gemphingen, quod ipse instituit, defunctus esset, corpus ejus, ab ipsis inhiantium faucibus ereptum et Eichstat honorifice deportatum, in medio sanctæ Walpurgæ quod ipse construxit monasterio. In ipso depositionis ejusdem sacratissimæ virginis die officiosissime sepultum est. Cujus anima exeunte, ut presbyterum sibi assidentem audivi veraciter dicere, flamma instar candelæ de ore ejus exivit, tantusque horror cunctos qui aderant invasit, ut omnibus se subtrahentibus vix ipse perduraverit. Cujus vitam, conversionem et obitum breviter eloquitur hoc epitaphium:

En, Leodegari, reddis terræ sua matri;
Cælis inde dictam reddideras animam.
Presbyter ex comite pro Christi factus amore,
Tunc tua Walpurgæ tradideras, modo te
Ultima præsentis vitæ, sed prima perennis
Nona Kalendarum lux tibi Martis erat.
Oramus pro te, tu pro nobis, pater alme,
Ut tecum pacem possideamus. Amen

32. His compendiosius quam rei dignitas postularet explicitis, ad episcopum (41) redeo, et multis compendii causa prætermisissis, de novissimis ejus pauca subjiciam. Ex quo cathedram episcopalem susceperat, modis omnibus solum hoc agebat totusque in hoc erat, ut episcopatum suum Babenbergensi concambio nimis depravatam melioraret, et memorabile aliquid sancto Willibaldo acquireret. Hujus rei gratia multas expeditiones admodum difficiles peregit, et dum efficeret quod voluit, nec sibi met ipsi nec suis pepercit. Ad ultimum victus imperator devotissima servitute ejus. Nuenburgensem

bruarii.

(39) S. Willibaldus, scilicet Richardi regis filius.

(40) Füssen.

(41) Heribertum.

abbatiam ⁴² (42) Eystetensi episcopatu attribueret destinavit, ea scilicet lege, ut corpore sancti Willibaldi illuc translato, episcopalis sedes in eodem constitueretur loco. Quod quia sanctissimo patrono nostro, hunc locum specialiter amanti, non placuit, ad effectum nequaquam pervenire potuit. Sed et Nuenburgenses sanctimonialis propitiatrici suæ sanctæ Mariæ constantissimis precibus usque adeo incubuere donec effectum petitionis obtinuerent. Nam dum episcopus eandem abbatiam jam sese in manibus habere putaret, et hujus rei gratia ad curiam lætissimus veniret, repente regis animus immutatur, et tam diutinæ presulis expectationi penitus renunciat. Quo ille audito graviter animo consternatus, in tantum ægre tulit, ut et lacrymas non contineret, et palam sanctum Willibaldum rogaret, ne unquam vivus Eistat rediret. Quod et, proh dolor! factum est; nam in redeundo ægritudinem incidit, et antequam Eistat perveniret inter vias defunctus (1042, Jul. xxiv), a Frisingensi episcopo Egilberto illo mirabili, quem in vita plurimum coluit, accuratissime sepultus est. In tantum vero fratres de obitu tam benignissimi patris doluisse feruntur, ut ad tumulum ejus per vices usque ad tricesimum diem pernoctanter vigilarent, et nimio amore percussi, pro sancto eum ferme haberent. Cujus sepulcro tale appositum est epitaphium ab egregio illo versificatore Willerammo abbate, consanguineo scilicet suo, compositum:

Eccæ Dei servus præsul jaceo hic Heribertus, et reliqua.

33. Huic episcopo frater suus Gocemannus in episcopatu successit, sed non nisi duobus mensibus superstes fuit. Verumtamen licet brevi tempore præfuerit, non nihil memorabile in diebus suis fecit. Adjuncto namque Brunone Wirzburgensi episcopo, supradictum sanctæ Walpurgæ monasterium in festo sancti Burchardi, ut et ipsum hic celebrem faceret, dedicavit; et deinde post tres dies defunctus (1042, Oct. xvii), a præfato Wirzburgensi episcopo juxta fratrem suum honorifice sepultus est.

34. Secutus est Gebehardus episcopus, qui utinam aut nunquam præsul fieret, aut factus tam cito subtractus non esset! Tolerabilius enim esset, tale bonum omnino nescisse quam cognitum tam cito amisisse. Hic patre Hartwigo, matre vero Belizanus, Suevia oriundus extitit (43), et etiam regalem, ut ipse Henricus imperator fatebatur, prosapiam ex parte attigit. Quam tamen arrogantiam, ut erat facetissimus, suaviter ille declinabat, dicens, se quidem claris sat ortum parentibus, sed nequaquam ad hanc dignitatem pertinentibus. Hic vero hac occasione, immo ut verius dicam, divina hac ordinatione factus est episcopus. Postquam episcopatus noster ad petitionem memorati Brunonis

episcopi duobus insimul Wirzburgensibus datus est fratribus, Gebehardus Ratisponensis episcopus, regis patruus, postulare cœpit, ut suæ cognationis gratia Chunoni archipreposito suo daretur. Cujus petitioni benignus augustus in tantum acquievit, ut idem prepositus de episcopatu tam certus esse vellet, ut etiam quorundam clericorum servitium quasi jam debitum non recusaret. Comperto autem imperator quod presbyteri filius esset cum penitus sibi episcopatum dare noluisset, patruus ejus in tantum cœpit indignari, ut diceret, non propter prædictam excusationem, sed magis propter sui despectionem hoc sibi denegari. Quam patris suspicionem cum cæsar excludere vellet: *Ut sciatis inquit, me nihil erga vos nisi quod bonum est moliri, offerte mihi quemcunque idoneum ex vestralibus, hoc tantum excepto, et voluntatem vestram libenter adimplebo.* Ad hæc ille cum debitas egisset gratias, *Habeo, inquit, hic mecum juniorem quendam cognatum meum, cui si præfatum episcopatum dederitis, devotissimum me semper in omnibus habebitis.* Tum ille: *Facite, inquit, illum ad nos venire.* Quem adductum cæsar intuitus, *Valde, inquit, minor est et ad hanc dignitatem vix idoneus satis* Deinde consultis super hac re assidentibus episcopis, et diversis diversa respondentibus, sanctus Bardo Moguntinus archiepiscopus subtus cucullam suam ut solebat collectus et tacitus, cum et ipse ad respondendum rogaretur, postquam sæpius eum intuitus est, demisso vultu tandem ad imperatorem ait: *Domine, bene potestis hanc sibi dare potestatem, quia aliquando dabitis sibi majorem.* Quod rex admodum miratus. *Quid, inquit, pater dixisti de futura datione majoris potestatis?* At ille subridens. *Et tam, inquit, in dicendo ⁴³; verumtamen ut dixi, bene potestis hunc sibi episcopatum largiri.* Quo rex audito securus jam tanti viri testimonio, anulum sibi mox dedit cum baculo (1042). Quod cum pater ejus Hartwigo audisset, magno ut decuit gaudio repletus, sciscitatur statim quis esset hujus episcopi ⁴⁴ patronus. Cui cum sanctus Willibaldas nominaretur, *Papa! inquit, sompnium meum me fefellit.* Olim quippe sompniabat, quod iste filius suus sancti Petri pastor esse deberet. Sed nondum venit hora ejus.

35. Post hæc sublimatus pontificali infula dominus noster Gebehardus, licet junior esset ætate, nihil tamen puerile gessit in opere, sed ita de virtute in virtutem certatim ascendit, ut inter omnes regni principes paucis inferior, multis vero esset superior. Denique inter cæteras virtutes specialem hanc habuit, quod in exercendis tam divinis quam humanis judiciis talis scientiæ tantæque velocitatis extitit, ut jam neminem mortalium hac in re superiorem habuerit. Paucis itaque annis interpositis,

VARIE LECTIONES.

⁴² hanc vocem codex omittit; supplevi ex excerptore Blankstetensi; cf. statim sequentia. ⁴³ ita codex; se locus est corruptus. ⁴⁴ episcopi cod.

NOTÆ.

(42) Neuburg.

(45) Comes de Calw ad fluvium Nagold.

adoptatus a cæsare est in administrationem publici regiminis. In quo actu tam multiplici laude resplenduit, ut, quod rarissimum est, invidiam virtute superavit. Unde factum est, ut exulante ad Ungariam Chunone duce, ipse ducatum Rajoaricum ad tempus susciperet regendum. Quibus diebus inter alia gloriose gesta Schirenses, latrociniis ut hodieque sunt deditissimos, in tantum devastavit, combussit ac contrivit, ut hujus afflictionis tam perpes memoria quam querimonia penes eosdem sit. Eo tempore cum secundus a rege esset, rexque eum solo regni solio præcederet, cæsar ipse aliique multi veraciter credidere, prophetiam illam sancti Bardonis de majore potestate jamjam impleta esse. Sed neque adhuc venit hora, qua implenda erat hæc sententia.

36. Illis diebus sanctus papa Leo Romanam rexit ecclesiam (1049, qui jam secundus imperatoria electione apostolicæ sedi prefuit. Siquidem primus Suidegerus Babenbergensis episcopus extitit; qui venerabilis pater, ut præmisimus in libello Agnetis imperatricis (44), propter hanc necessitatem ad apostolicæ sedis assumptus est gubernationem. Cum antiqua Romanorum avaritia inter alia etiam apostolicam sedem venalem faceret, et modo hunc, modo illum, nunc alium super alium constituerent: gloriosus imperator indignitatem rei non ferens, cum magno exercitu Romam venit, et habita generali synodo (1046, Dec. 24), duos simoniacos uno die abjecit, et tertium catholicum apostolicæ sedi imposuit, prædictum scilicet Suidegerum Babenbergensem episcopum, Clementem in papatu vocatum. Qui eisdem Babenbergensibus hoc privilegium dedit, ut in summis festivitatibus tum ministri altaris, tum etiam cæteri seniores mitras habeant in capitibus.

37. Hoc papa feliciter defuncto et Babenbergæ in choro Sancti Petri singulari fratrum devotione sepulto, successit beatus hic de quo diximus Leo (1049, Febr. 12). Qui tam immensæ clementiæ fuit ut capitalium criminum reis non nisi tres sextas ferias pro pœnitentia injungeret, et cetera misericorditer indulgeret. Quod cum familiares ejus notarent, et simpliciores quosque ad audendum perpetrandumque facinus impunitate incitari dicerent, clementissimus papa suaviter respondit, et tam vera quam simplici sententia murmurantes compescuit. Ait enim: *Non displiceat vobis, fratres, si ego peccator peccatoribus condescendo; immo displiceat potius, quod peccantes gravius equidem quam ille, qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore ejus, punio. Nusquam enim reperietis in toto evangelio, quod Dominus Noster Jesus aliquem jejuniis vel verberibus afflixerit. Sed pœnitenti: «Vade, ait, in pace, et amplius noli peccare.»* Hic contra Normannos pro pace ecclesiastica bellum suscepit, et maximum suæ partis detrimentum incurrit. Unde insolabiliter contristatus, cottidie missam cantavit pro interfectorum animabus. Quod cum diu fecisset, tandem angelus Domini per visionem sibi astitit, et cur cottidianas pro defunctis

missas ageret interrogavit. Cui cum ille respondisset quod jure hoc pro interfectis suis faceret, angelus ad hoc, *Noli, inquit, pro defunctis cantare, potius «Sancti tui, Domine,» quia pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum in illo prelio peremptorum.* Quam missam postea cantavit pro illis ad vitæ sum usque terminum. Appropinquante autem tempore vocationis ejus, vidit in visione juvenem quendam papalibus vestibus indutum accedere ad se, tres calices in manibus portare. Cujus sompni interpretationem mox expergefactus sic exposuit suis familiaribus: juniorem quemdam post se papam futurum et non nisi tres annos victurum. Aliud quoque vidit sompnum de Hildeprando, tunc temporis Romanæ ecclesiæ archisubdiacono; scilicet cappam suam ardere et flammam ex se usquequaque spargere. Quod propheticè solvens ait: *Si unquam, quod absit, ad sedem apostolicam ascenderit, totum mundum perturbabis.* Quæ propheta quam vera fuerit, plus æquo jam pro dolor! et bono in nostris calamitatibus apparuit.

38. Leone ergo papa non simpliciter defuncto (1054. Apr. 19), sed vere in numero sanctorum computato, primates Romanorum Mogontiam veniunt, papam sibi ab imperatore deposcunt, et post longam deliberationem nullum nisi nostrum episcopum Gebhardum accipere voluerunt (Nov.). Qui totis viribus renisus, quanto plus oblatam dignitatem recusavit, tanto Romanorum desiderium ad optinendum eum provocavit. Denique postquam legatos suos clam, ut putatur, Romam misit, qui eum ex industria flagitiis plurimis infamarent et abominabilem Romanis quoquo modo facerent — sed frustra, — postquam etiam per doctiores quosque, in quibus et noster magister, sibi faventia quæque canonum collegit capitula — sed et hoc frustra; non est enim, ut Scriptura dicit, *sapientia non est prudentia, non est consilium contra Dominum: — tandem Ratisponæ collectis universis regni primatibus (1055. Mart.), omni tergiversatione deposita, cunctam controversiam brevi quidem sed notabili consummavit sententia. En, inquit ad cæsarem, sancto Petro totum me, hoc est corpore et anima, contrado; et licet tantæ sanctitatis sedeme indignissimum sciam, vestris tamen jussionibus obtempero, ea scilicet portione, ut et vos sancto Petro reddatis quæ sui juris sunt.* Hac sponsione a benignissimo imperatore suscepta, Romam hilariter venit, singulari devotione susceptus est, in consecratione Victor appellatus est (Apr. 13), tribus annis apostolicam sedem gloriosissime rexit, tantæque inter ceteras virtutes liberalitatis extitit, ut Romani non solum viventi veram etiam mortuo singularia laudum preconia attribuerent et memoria ejus celebris habeatur. Interim non immemor pacti sui, tum consentiente tum etiam invito imperatore, multos sancto Petro episcopatus, multa etiam castella injuste ablata juste recepit, Romanamque ecclesiam multis honoribus ampliavit,

(4) Prima pars fuit hujus operis, jam deperdita.

ditavit, sublimavit; et si diutius vivere licuisset, A fortasse tale aliquod verbum incepisset, quod ambæ aliquorum aures tinnirent.

39. Post hæc ab eodem imperatore plurimis et accuratissimis legationibus evocatus (1056), Gosilariam venit; et inaudita quidem susceptionis gloria honoratus esset, nisi Deus, quam nulla hec sibi forent, ardentem ostenderent. In ipso susceptionis articulo, dum regius apparatus cum exquisitissimis ornatibus obviam venienti procederet, tantus tamque subitaneus imber ingruit, ut totus ille tantæ ambitionis ornatus usquequaque dissipatus sit. Verum tamen ubi fugiendo potius quam procedendo in monasterium ventum est, magnifice susceptus est, ut papam quidem decuit, non tamen ut imperator voluit. Alias vero quam incomparabili apparatu tractatus sit, sicut supra modum fuit ipsa in re, ita longum est referre. Hoc tantum veritate ipsa non invidente licet dicere, nihil tam magnificum fuisse, quo devotionis suæ multitudinem pro desiderio suo posset ostendere.

40. Paucis itaque interpositis diebus, autumnali venatione, gratissimo utique sibi occupatus studio in nemore Hart nuncupato, ultimam valitudinem incidit, et medicis desperantibus, ingravescente infirmitate 3 Non. Octobris rebus terrenis exemptus, ad interminabilia cœlestis regni gaudia, ut vere credimus, est translatus. Et quidni credamus? cum inter innumera virtutis et pietatis opera ad prime catholici fuerit, et in extremis suis ipsum apostolicum sibi utique benignissimum, totque venerabiles episcopos aliosque sacerdotes præsentem habuerit; quibus et confessionem fecit et a quibus indulgentiam accepit, quosque devotissimos pro se intercessores habuit. Quem vero ex aqua duntaxat et Spiritu sancto renatum et in fide catholica defunctum non salvarent tot tantæque orationis et elemosinæ, quæ diem sepulturæ ejus præcessisse feruntur? Deportatus ita-

que a Saxonia usque ad Renum, Spiræ in monasterio sanctæ Mariæ juxta patrem suum et matrem sepultus est 23° obitus sui die, 5 Kalend. Novembr. quo et natus est die, disponens hæc egregio papa et Agnetæ imperatrice, dudum Augusta, nunc vidua, ut, quo die exivit de utero carnalis matris, eodem reconderetur in gremium terræ communis, scilicet mortalium omnium matris.

41. His ita transactis, dispositisque laudabiliter regni negotiis, Romam heu! nunquam reversurus rediit, et apud Arrium Tusciæ civitatem 5 Kalend. August. immatura morte vitam finivit præsentem, et ad gloriam proventus est indeficientem (1057) Jul. 28). Hujus venerabile corpus cum nostrates ad Bystetensem toparchiam perducere vellent, in via per dolum a Ravennatibus inhumanissime spoliati sunt, et sepulto tam glorioso papa foras muros Ravennatis urbis in basilica sanctæ Mariæ, ad similitudinem Romanæ Pantheon formata ⁴⁵, piissimo desolati domino, summa onerati tristitia repatriare contendunt. Quibus ex meridiana parte descendentibus, eadem hora septentrionalem aperte Gundegar jam designatus episcopus descendit (Aug. 20); et illis pro amisso lugentibus domino, iste pro adepto lætatus est episcopio. De cujus electione, investitura, intronizatione consecrationeque secundum descriptionem ab ipso factam supra jam diximus. Qui mox ut ordinatus est (Dec. 27,) cum domum sancti Willibaldi ab orientali parte dirutam invenisset, quod antecessor suus quorundam pravo consilio persuasus parve ante obitum tempore jussit fieri, causa tamen meliorandi, nihil impensius maturandum credidit, quam ut dirutam reedificaret et reedificatam basilicam dedicaret (1058). Inter hæc primum pascha suum mirabili ambitione celebravit, vocato ad se cognato et coepiscopo suo Egilberto Pataviensi et aliis multis tam comprovincialibus quam militibus suis et cetera ⁴⁶.....

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ formate cod. et excerptor. ⁴⁶ hic desinit codex versus finem, paginæ in sequenti chartam Ottonis regis subjiciens. Neque quæ excerptor post hæc de Gundegaro habet paucissima, ex nostro sumpta esse possunt.